

Міністерство освіти та науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
кафедра політології

Доцяк Ігор Іванович

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ

Навчально-методичний посібник для студентів.

Напрямок підготовки 052 «Політологія», «Політологія, національна безпека»

м.Івано-Франківськ

2021

УДК 327
ББК 66.4

Доцяк І.І. Електронна демократія: Навчально-методичний посібник для студентів. Напрямок підготовки 052 «Політологія», «Політологія, національна безпека» Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2021. – 36 с.

Рецензенти:

Вовк Р.В. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин Львівського національного університету ім.І.Франка,

Москалюк М.Ф. - кандидат політичних наук, доцент кафедри політології.

Рекомендовано до друку вченою радою Факультету історії, політології і міжнародних відносин ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 2 від 6 жовтня 2021 р.)

© Ігор Доцяк, 2021
© Видавничо-дизайнерський
відділ ЦІТ, 2021

Вступ

Навчальна дисципліна «Електронна демократія» спрямована на формування у студентів цілісного уявлення про політичну сферу у її взаємозв'язку із системою інформаційно-комунікативних відносин, закономірності електронної трансформації сучасного українського суспільства. Програма курсу розкриває особливості розвитку політичних інститутів, відносин та політичної культури в умовах поширення та удосконалення інформаційних технологій, характеризує сучасну «державу у смартфоні», покликана формувати науковий світогляд та політичну культуру студентів, їх активну громадянську позицію. Набуті знання забезпечують професійну підготовку кваліфікованих політологів.

Методичний посібник розроблений згідно Стандарту вищої освіти України із галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 052 «Політологія», затвердженого та введеного в дію Наказом Міністерства освіти і науки України від 10.07 2020 р. № 911. «Електронна демократія» входить до навчальної програми спеціальності «Політологія», «Політологія, національна безпека» і вивчається на першому курсі протягом II семестру.

Мета вивчення дисципліни - формування комплексу професійної компетентності, щодо системи електронної демократії з використанням новітніх інформаційних і комунікаційних технологій з метою покращення рівня і якості державних послуг громадянам та залучення їх до процесу ухвалення та реалізації політичних рішень.

Завдання:

розглянути еволюцію теоретичних моделей та практик формування демократичної політичної системи в історичному контексті;

виділити вплив інформаційних технологій на трансформацію політичних відносин;

формувати знання, уміння та навички з системи функціонування електронної демократії, практики ефективних комунікацій з метою кращої підготовки до співробітництва та взаємодії в інформаційному суспільстві та суспільстві знань;

дослідити шляхи і методи утвердження основ електронної демократії в сучасному українському суспільстві.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

особливості та характер демократичної політичної системи;

історично зумовлені концепції та підходи до суті демократії;

роль інформаційних технологій в демократичному процесі;

форми та інструменти електронної демократії;

можливості впливу громадян на ухвалення політичних рішень в умовах електронної демократії;

рівень розвитку електронної демократії в Україні;

загрози національній безпеці та свободі громадян в умовах російської гібридної агресії;

перспективи розвитку політичної участі громадян в умовах електронної демократії.

вміти:

аналізувати специфіку демократичної політичної системи;

виділяти особливості основних концептуальних підходів щодо суті демократії;

характеризувати суть електронної демократії;

виокремлювати інструменти та методи реалізації електронної демократії;

аналізувати рівень розвитку електронної демократії в Україні;

використовувати механізми протидії гібридним загрозам;

виокремлювати особливості політичної поведінки в умовах електронної демократії.

Вивчення дисципліни «Електронна демократія» має на меті сприяти формуванню професійних компетентностей майбутніх політологів:

Компетенції соціально-особистісні:

- здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного)

суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

- ерудованість, креативність, адаптивність і комунікабельність;
- патріотизм і толерантність.

Загальнонаукові компетенції:

- базові знання в системі ролі ІКТ у демократизації політичних процесів;
- розуміння динаміки становлення і розвитку цифрової реальності політичної системи України;
- уявлення про стан джерельної бази, вивчення основних проблем досліджуваної теми;

Інструментальні компетенції:

- дослідницькі навички пошуку відповідної літератури у матеріалах бібліотек;
- навички вмілого використання політологічної інформації;
- здатність до застосування відповідної термінології з політологічної проблематики у фаховому спілкуванні;

Професійні компетенції:

- здатність аналізувати політичні події, явища та процеси, виявляти інформаційно-комунікативні передумови їх розвитку;
- здатність виокремлювати актуальні питання формування основ е-демократії в Україні та світі;
- здатність класифікувати перспективи та ризики використання ІКТ творенні політики при здійсненні професійній діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться **90 години / 3 кредити ECTS**.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ

Тема 1. Суть та форми демократичного політичного устрою

Поняття та ознаки демократії. Еволюція підходів до розуміння демократичного політичного устрою та історія його розвитку. Нормативний і емпіричний підходи до трактування демократії. Колективістські, плюралістичні та партиципаторні моделі демократії. Переваги та виклики демократичної політичної системи. Особливості демократичних трансформацій постсоціалістичних країн. Проблеми та перспективи становлення демократії в Україні. Суть та базові характеристики е-демократії.

Тема 2. Теоретичні основи та концепції е-демократії

Теорії інформаційного суспільства як теоретичне обґрунтування суті е-демократії: Е.Тофлер «Третя хвиля», Е.Масуда «Комп'ютопія». Значення використання громадянами інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) для участі в конституційно передбачених діях щодо управління справами держави та місцевих спільнот. Базові концепції електронної демократії: популістська, комунітаристська, прискореного розвитку плюралізму. Демократія та розвиток ІКТ: система взаємовідносин. Загрози і виклики е-демократії. Поняття та характеристики цифрової диктатури.

Тема 3. Форми та моделі е-демократії

Е-демократія - наслідок розвитку демократії як інституту народовладдя. Форми е-демократії: теледемократія, кібедемократія, електронна республіка. Прямі та непрямі форми е-демократії: е-голосування, е-участь, е-урядування, демократія з відкритим кодом. Функції е-демократії. Особливості функціонування американської, європейської та азійської моделей е-демократії.

Тема 4. Інструменти е-демократії: типологія та умови ефективності

Суть та класифікація інструментів е-демократії. Рівні застосування: загальнодержавний, регіональний та місцевий. Інструменти е-демократії на етапах творення державної політики. Місцевий рівень застосування інструментів е-демократії: оптимізовані під мобільні пристрої інтерактивні веб - сайти з актуальною інформацією; відкриті дані, у тому числі і відкриті бюджети; онлайн-трансляції; сервіси е-петицій; е-консультації; громадські слухання онлайн; е-голосування; бюджет участі або громадський бюджет он-лайн. Практика застосування інструментів е-демократії на території Івано-Франківської області та аналіз їх ефективності.

Тема 5. Умови запровадження е-демократії

Демократична модель політичної влади як основа для запровадження е-демократії. Послідовна реалізація цілого ряду державних політик: політика подолання цифрової безграмотності та цифрової нерівності, посилення спроможності всіх громадян брати участь в е-демократії; політика е-стимулів для громадян та НУО; політика е-інклюзії; політика е-підготовки/навчання; політика урядової взаємодії із громадянами; політика подолання е-перешкод та бар'єрів ; політика регулювання е-демократії. Технічні, технологічні, політичні та соціокультурні передумови утвердження практик е-демократії на різних рівнях ухвалення політичних рішень.

Тема 6. Світовий досвід розвитку е- демократії.

Розширення форм політичної участі через використання громадянами електронних засобів та звуження можливостей влади у використанні мобілізаційних практик. Розвиток практик е-демократії в країнах Північної Америки та Європи. Рекомендації Ради Європи щодо запровадження принципів та завдань е-демократії.. Досвід Естонії у використанні механізму е-голосування по виборах органів державної влади різних рівнів. ІКТ як технологічна основа для підвищення рівня політичної залученості громадян

Тема 7. Е-демократія в умовах гібридних загроз

Використання кіберпростору в політичних та ідеологічних цілях, посилення поляризації на міжнародному рівні. Гібридні загрози як поєднання дезінформаційних кампаній з кібератаками на інфраструктуру, економічні процеси та демократичні інститути, що потенційно може спричинити фізичну шкоду, дозволити отримати неправомірний доступ до персональних даних, викрасти виробничу або державну таємницю, посіяти недовіру та послабити соціальну згуртованість. Кіберзлочинність як загроза правам та свободам громадянина. Протистояння гібридним загрозам. Європейська концепція кібербезпеки.

Тема 8. Е-демократія в Україні : перспективи та виклики

Стратегічна концепція запровадження е-демократії в Україні. проблеми доступу до інструментів е-демократії різних груп громадян, в різних економічних, соціальних та політичних умовах регіонів України; розбіжності у рівні готовності до впровадження інструментів е-демократії різних органів державної влади та місцевого самоврядування; планомірне впровадження міжнародних стандартів е-демократії на всіх рівнях; врахування ініціатив національних, регіональних та локальних ініціативних груп та мереж НУО, Інтернет-активістів з числа бізнесу, державних службовців, медіа та інших заінтересованих сторін; врахування ризиків впровадження інструментів е-демократії. Необхідність ефективного протистояння гібридним впливам та забезпечення кібербезпеки на державному рівні. Використання досвіду та технічної підтримки з боку Європейського Союзу та НАТО.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1 Концепції та моделі електронної демократії.												
Тема 1. Суть та форми демократичного політичного устрою	10	2	2	0	0	6	10	2	0	0	0	10
Тема 2. Теоретичні основи та концепції е-демократії	12	2	2	0	0	8	12	2	2	0	0	10
Тема 3. Форми та моделі е-демократії	10	2	2	0	0	8	8	0	0	0	0	10
Тема 4. Інструменти е-демократії: типологія та умови ефективності.	10	0	2	0	0	8	8	0	0	0	0	10
Разом за змістовим модулем 1	42	6	8	0	0	30	38	4	2	0	0	40
Змістовий модуль 2. Е- демократії: світовий досвід та українські практики.												
Тема 1. Умови запровадження е-демократії	10	2	2	0	0	6	12	2	0	0	0	10
Тема 2. Світовий досвід розвитку електронної демократії	16	2	2	0	0	10	10	2	2	0	0	10
Тема 3. Е-демократія в умовах гібридних загроз	12	2	4	0	0	8	8	0	0	0	0	8
Тема 4. Е-демократія в Україні : перспективи та виклики	10		2	0	0	6	11	2	2	0	0	10
Разом за змістовим модулем 2	48	6	10	0	0	30	43	6	4	0	0	38
Усього годин	90	12	18	0	0	60	90	6	6	0	0	78

Теми семінарських занять

Денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1.	Суть та форми демократичного політичного устрою	2
2	Теоретичні основи та концепції е-демократії	2
3.	Форми та моделі е-демократії	2
4	Інструменти е-демократії: типологія та умови ефективності	2
5	Умови запровадження е-демократії	2
6	Світовий досвід розвитку е- демократії	2
7	Е-демократія в умовах гібридних загроз	4
8	Е-демократія в Україні : перспективи та виклики	2
	Разом	18

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1.	Суть та форми демократичного політичного устрою	2
2	Теоретичні основи та концепції е-демократії	2
3.	Е-демократія в умовах гібридних загроз	2
	Разом	6

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Форми та моделі е-демократії	
2	Е-демократія в умовах гібридних загроз	
3	Е-демократія в Україні : перспективи та виклики	

Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Не передбачено	
2		
...		

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Суть та форми демократичного політичного устрою	6	8
2	Теоретичні основи та концепції е-демократії	8	10
3	Форми та моделі е-демократії	6	8
4	Інструменти е-демократії: типологія та умови ефективності	6	10
5	Умови запровадження е-демократії	6	10
6	Світовий досвід розвитку е- демократії	10	10
7	Е-демократія в умовах гібридних загроз	8	8
8	Е-демократія в Україні : перспективи та виклики	6	10
	Разом	60	74

Система оцінювання навчальної дисципліни

<p>Система контролю знань студентів здійснюється через:</p> <p>поточний контроль (70 балів) Структура розподілу балів в межах аудиторно-самостійної роботи студентів:</p> <p>1) усні відповіді на семінарських заняттях – 30 балів (три оцінки на дев'яти семінарських заняттях);</p> <p>2) індивідуальна робота: підготовка та захист реферату з обраної теми– 20 балів;</p> <p>3) відповідь на тестові завдання– 20 балів;</p> <p>підсумковий контроль (30 балів) – тест: тестові завдання, які охоплюють матеріал навчального курсу.</p> <p>Загальна оцінка, яка максимально становить 100 балів, виводиться на основі суми балів, отриманих за поточний та підсумковий види контролю.</p>

Реферативна робота об'ємом 3-7 сторінок виконується на аркушах А – 4. Написання реферату передбачає вибір теми, опрацювання наукової літератури, формулювання власних висновків та узагальнень, оформлення відповідного наукового апарату (титульна сторінка, план роботи, посилання на використану літературу, список використаних джерел). У випадку глибокого розкриття обраної проблематики та за умови успішного захисту робота у 20 балів; обґрунтоване розкриття теми з несуттєвими помилками – 15 – 18 балів; неповне розкриття теми з помилками у понятійному-категоріальному апараті – 12 – 14 балів; часткове розкриття теми з проблемами у науковому апараті - 10-12 балів, високий рівень компілятивності, використання сумнівних джерел – 6 – 9 балів; розкриття лише одного аспекту досліджуваної теми з повсякденним трактуванням понять – 0 – 6 балів.

Усне опитування реалізує поточний облік успішності студентів на основі чотирибальної шкали оцінок за виконання того чи іншого виду завдання. Так,

- **5 балів** студент отримує за вичерпну бездоганну відповідь із наведенням прикладів та виведенням власних висновків та узагальнень.
- **4 бали** – за повну відповідь без висновків та узагальнень.
- **3 бали** – за неповну правильну відповідь, або таку, що містить ряд змістових неточностей.
- **2 бали** – за часткову, з помилками відповідь, або за її неадекватність стосовно запитання чи відсутність взагалі.

Студент, який не виконав завдання, що виносилися на самостійну роботу, в установлений термін та отримав менше 30% за поточний контроль направляється на талон №2. До того часу, він має виконати/доопрацювати завдання та подати їх на перевірку викладачу.

Форма контролю - залік;

Форма задачі - письмова;

Підсумковий тест складається з 30 завдань, виконання яких демонструє рівень теоретичних знань та сформованості у студентів практичних навичок і вмінь. Правильний варіант відповіді оцінюється в 1 бал.

Політика навчальної дисципліни

Письмові роботи:

Студент зобов'язаний добросовісно готуватися до усіх видів поточного та підсумкового контролю, які виносяться на практичні заняття та самостійну роботу. вчасно виконати письмове завдання (підготовка реферату; виконати підсумковий тест у зазначений день.

Академічна доброчесність:

У випадку порушення норм академічної доброчесності під час виконання завдань поточного чи підсумкового контролю, студент отримує «0» балів.

Якщо студент має претензії до викладача через оцінювання, якість надання послуг тощо, спершу треба повідомити про це самого викладача; якщо проблему не вдалося вирішити, студент має право звернутися до завідувача кафедри чи керівництва факультету.

Студент зобов'язаний неухильно дотримуватися правил внутрішнього розпорядку навчального закладу; інших видів політики, передбаченої нормативними документами, що регулюють освітній процес у ЗВО.

Відвідування занять:

Студент має вчасно приходити на заняття. Він може бути не допущений до заняття, у разі спізнення без вагомої на те причини;

Студент може відпрацювати будь-яке пропущене з поважної причини заняття чи вид контролю;

У випадку пропуску 6 чи більше практичних занять без поважної причини, студент може бути не допущений до підсумкового контролю (заліку), або його/її підсумкова оцінка буде

знижена.

Студент має брати активну участь у практичних заняттях; заохочується висловлювання власної думки з питань, які розглядаються.

Студент має бути толерантним у спілкуванні з викладачем та іншими студентами, зокрема під час обговорення дискусійних питань на лекційних/практичних заняттях.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

Індивідуальні завдання

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) є видом позааудиторної індивідуальної роботи студента, що використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу і завершується обов'язково звітом про пророблену роботу. ІНДЗ обов'язково відображається у робочій навчальній програмі. До відома студентів доводяться зміст ІНДЗ, графік звітності по кожному ІНДЗ протягом вивчення дисципліни, кількість балів, можливих для одержання за результатами звітування щодо виконання ІНДЗ та ін.

Метою виконання ІНДЗ є закріплення теоретичних основ курсу «Електронна демократія» на прикладі дослідження важливих проблемних ситуацій з політичного життя світу й України із застосуванням методів системного аналізу.

1. Суть та ознаки демократичного політичного устрою.
2. Нормативний та позитивний підхід до аналізу демократії.
3. Переваги та обмеження демократії.
4. Проблеми формування демократії в Україні.
5. Плюралістичні та колективістські концепції демократії.
6. Еволюція демократичних форм правління.
7. Вплив інформаційних технологій на систему організації політичної влади.
8. Суть та ознаки е-демократії.
9. Концепції е-демократії.
10. Характеристика теорій теле-демократії та електронної республіки.
11. Форми та моделі е-демократії.
12. Е-голосування в системі демократичного функціонування політичної системи
13. Суть та види е-петицій. Практика застосування е-петицій в конкретному регіоні.
14. Запровадження громадського обговорення на е-форумах діяльності органів влади.

15. Е-демократія як механізм політичної взаємодії.
16. Інструментарій електронного залучення.
17. Участь громадськості як необхідна умова е-демократії.
18. Основні виклики щодо електронного залучення.
19. Переваги застосування е-демократії.
20. Умови запровадження е-демократії.
21. Стан електронної демократії в Україні.
22. Концепція «Держава у смартфоні» в Україні і реальність е-демократії.
23. Застосунок «Дія» як технологічна основа практик е-демократії в Україні.
24. Е-демократія та кібербезпека.
25. Європейський досвід протистояння кіберзагрозам.
26. Кібербезпека в системі національної безпеки України.
27. Проблеми запровадження практик електронного урядування.
28. Е-демократія в діяльності місцевих органів влади.
29. Стан розвитку е-демократії в Івано-Франківську.
30. Проблеми та перспективи розвитку е-демократії в сучасному українському суспільстві.
31. Роль електронного урядування в розбудові незалежної держави.
32. Е-демократія в системі європейської інтеграції України.
33. Е-голосування в Україні : перспективи та виклики.
34. Цифрова диктатура: суть та загрози реалізації.
35. Значення е-демократії у подоланні корупції в сучасній Україні
36. Активізація політичної участі громадян в умовах е-демократії.
37. Розширення форм політичної участі громадян в умовах е-демократії.
38. Ціннісні основи політичної участі громадян в умовах е-демократії.
39. Ризики та загрози в системі е-урядування.
40. Е-демократія в Україні в умовах російської агресії

Плани семінарських занять

Заняття № 1

Суть та форми демократичного політичного устрою

1. Демократія як модель політичного устрою: суть та ознаки.
2. Еволюція форм демократичного устрою.
3. Е-демократія та її особливості.

Питання для обговорення

- *Виділіть основні ознаки демократії.*
- *Чим, на Вашу думку, зумовлена ефективність демократичного політичного устрою ?*
- *Охарактеризуйте нормативний та позитивний підхід до розуміння демократії.*
- *Чи є е-демократія новою формою демократії?*

Література

- 1 Грицяк Н.В. Електронна демократія : навч. посіб. / Н.В. Грицяк, С.Г. Соловійов ; за заг.ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н.В. Грицяк. – К. : НАДУ, 2015. – 66 с.
2. Дубас О. П. Електронна демократія: сутність і перспективи розвитку в Україні [Електронний ресурс] / О. П. Дубас. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_1/43.pdf (30.05.16)
- 3.Електронна демократія як механізм політичної взаємодії : навч.-метод. рек. / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловійов. – К. : НАДУ, 2013. – 44 с. – Режим доступу:http://www.academy.gov.ua/%5CNMKD%5Clibray_nadu%5CMonografiy%5C25fded6-553e-4264-8a5e-3a14cea16bfc.pdf
- 4.Кирилюк Ф. М. Новітня політологія / Ф. М. Кирилюк. – К. : Центр учбової л-ри, 2009. – 564 с.
6. Масуда Й. Комп'ютопія / Й. Масуда // Філософська і соціологічна думка. – 1993. – № 6. – С. 36–50.
- 6.Панцир С. Аналітична записка Е-демократія в Україні: рекомендації щодо впровадження політики та забезпечення її результативності [Електронний ресурс] / С. Панцир, А. Когут // Європейський інформаційно-дослідницький центр. – 2015. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28784.pdf>.

Заняття № 2.

Теоретичні основи та концепції електронної демократії

1. Теорія інформаційного суспільства Е.Тоффлера про роль ІКТ в еволюції політико-соціальних відносин
2. «Комп'ютопія» Й.Масуди як теоретична основа е-демократії
3. Характеристика базових підходів щодо суті е-демократії: популістський, комунітаристський та «прискороного розвитку плюралізму»

Питання для обговорення

- Що виступає соціально-політичною та технологічною основою е-демократії?
- В чому роль ІКТ за концепціями Е.Тоффлера та Й.Масуди?
- Які переваги та ризики е-демократії?

Література

1. Дубас О. П. Електронна демократія: сутність і перспективи розвитку в Україні [Електронний ресурс] / О. П. Дубас. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_1/43.pdf (30.05.16)
2. Кирилюк Ф. М. Новітня політологія / Ф. М. Кирилюк. – К. : Центр учбової л-ри, 2009. – 564 с.
3. Масуда Й. Комп'ютопія / Й. Масуда // Філософська і соціологічна думка. – 1993. – № 6. – С. 36–50.
4. [Саркісова К.](#) Електронна демократія як форма політичної комунікації в сучасному суспільстві [Електронний ресурс] / К. Саркісова // [Політичний менеджмент](#). - 2007. - № 1. - С. 66-74
5. Тоффлер Е. Третя хвиля / Елвін Тофлер – К. Основи - 2000
6. Панцир С. Аналітична записка Е-демократія в Україні: рекомендації щодо впровадження політики та забезпечення її результативності [Електронний ресурс] / С. Панцир, А. Когут // Європейський інформаційно-дослідницький центр. – 2015. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28784.pdf>.
7. [Чорна Н. В.](#) Електронна демократія в сучасному світі: досягнення та проблеми [Електронний ресурс] / Н. В. Чорна // [Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології](#). - 2011. - № 949, вип. 18. - С. 71-75.

Заняття № 3

Форми та моделі е-демократії.

1. Форми е-демократії: теледемократія, кібедемократія, електронна республіка.
2. Прямі та непрямі форми е-демократії : е-голосування, е-участь, е-урядування, демократія з відкритим кодом.
3. Функції е-демократії.
4. Особливості функціонування американської, європейської та азійської моделей е-демократії.

Питання для обговорення

- *Які передумови привели до виникнення е-демократії?*
- *В чому особливості функціонування різних моделей е-демократії?*
- *В чому привабливість е-голосування для влади і громадян?*

- Література

1. Грицяк Н.В. Електронна демократія : навч. посіб. / Н.В. Грицяк, С.Г. Соловійов ; за заг.ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н.В. Грицяк. – К. : НАДУ, 2015. – 66 с.
2. Дубас О. П. Електронна демократія: сутність і перспективи розвитку в Україні [Електронний ресурс] / О. П. Дубас. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_1/43.pdf (30.05.16)
3. Інструменти е-демократії у містах України. Інформаційно-аналітичний довідник / А. Ємельянова М. Довбенко, П. Завадська, Д. Хуткий, С. Лобойко, М. Наход; За ред. С. Лобойка, М. Находа, Д. Хуткого. – К., 2017. – 58 с.
4. Кирилюк Ф. М. Новітня політологія / Ф. М. Кирилюк. – К. : Центр учбової л-ри, 2009. – 564 с.
5. Масуда Й. Комп'ютопія / Й. Масуда // Філософська і соціологічна думка. – 1993. – № 6. – С. 36–50.
6. Панцир С. Аналітична записка Е-демократія в Україні: рекомендації щодо впровадження політики та забезпечення її результативності [Електронний ресурс] / С. Панцир, А. Когут // Європейський інформаційно-дослідницький центр. – 2015. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28784.pdf>.

Заняття № 4

Інструменти е-демократії: типологія та умови ефективності

- 1 Поняття інструментів е-демократії та їх типологія.
- 2 Використання інструментів е-демократії на глобальному та загальнодержавному рівнях.
- 3 Місцева влада та інструменти е-демократії.
- 4 Умови ефективності застосування інструментів е-демократії.

Питання для обговорення:

- Які, на Вашу думку, інструменти е-демократії найбільше застосовуються в Україні?
- Охарактеризуйте інструменти е-демократії на місцевому рівні.
- Які шляхи підвищення ефективності застосування інструментів е-демократії?

Література

1. Електронна демократія як механізм політичної взаємодії : навч.-метод. рек. / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловйов. – К. : НАДУ, 2013. – 44 с. – Режим доступу:http://www.academy.gov.ua/%5CNMKD%5Clibray_nadu%5CMonografiy%5Cc25fded6-553e-4264-8a5e-3a14cea16bfc.pdf
2. Інструменти е-демократії у містах України. Інформаційно-аналітичний довідник / А. Ємельянова М. Довбенко, П. Завадська, Д. Хуткий, С. Лобойко, М. Наход; За ред. С. Лобойка, М. Наход, Д. Хуткого. – К., 2017. – 58 с.
3. Кирилюк Ф. М. Новітня політологія / Ф. М. Кирилюк. – К. : Центр учбової л-ри, 2009. – 564 с.
4. Нестеренко Є. О. Дайджест опитувань U-Report: II квартал 2021 р. (стажування та працевлаштування, електронна демократія, соціальні мережі та медіаграмотність) / Є. О. Нестеренко, К. В. Людоговська // Український соціум. - 2021. - № 2. - С. 214-224. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2021_2_16.
5. Панцир С. Аналітична записка Е-демократія в Україні: рекомендації щодо впровадження політики та забезпечення її результативності [Електронний ресурс] / С. Панцир, А. Когут // Європейський інформаційно-дослідницький центр. – 2015. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28784.pdf>.

Заняття № 5

Умови запровадження е-демократії

1. Технічні та технологічні передумови запровадження е-демократії.
2. Політичної передумови розвитку е-демократії.
3. Підвищення політичної активності громадян як основна передумова е-демократії

Питання для обговорення

- *В чому полягають соціально-політичні умови запровадження е-демократії?*
- *Як проявляється пріоритетний вплив політичної влади?*
- *Яка роль громадянського суспільства в утвердженні е-демократії?*

- Література

1. Електронна демократія як механізм політичної взаємодії : навч.-метод. рек. / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловйов. – К. : НАДУ, 2013. – 44 с. – Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/%5CNMKD%5Clibray_nadu%5CMonografiy%5C25fded6-553e-4264-8a5e-3a14cea16bfc.pdf
2. Грицяк Н.В. Електронна демократія : навч. посіб. / Н.В. Грицяк, С.Г. Соловйов ; за заг.ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н.В. Грицяк. – К. : НАДУ, 2015. – 66 с.
3. Інструменти е-демократії у містах України. Інформаційно-аналітичний довідник / А. Ємельянова М. Довбенко, П. Завадська, Д. Хуткий, С. Лобойко, М. Наход; За ред. С. Лобойка, М. Находа, Д. Хуткого. – К., 2017. – 58 с.
4. Нестеренко Є. О. Дайджест опитувань U-Report: II квартал 2021 р. (стажування та працевлаштування, електронна демократія, соціальні мережі та медіаграмотність) / Є. О. Нестеренко, К. В. Людоговська // Український соціум. - 2021. - № 2. - С. 214-224. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2021_2_16.
5. Панцир С. Аналітична записка Е-демократія в Україні: рекомендації щодо впровадження політики та забезпечення її результативності [Електронний ресурс] / С. Панцир, А. Когут // Європейський інформаційно-дослідницький центр. – 2015. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28784.pdf>.

Світовий досвід розвитку е- демократії

1. Розвиток е-демократії в країнах Північної Америки.
2. Європейські практики е-демократії.
3. Розвиток е-демократії на пострадянському просторі. Естонський досвід

Питання для обговорення

- Чому, на Вашу думку, вперше практики е-демократії виникають у США?
- В чому особливість європейського досвіду е-демократії?
- Чи у всіх пострадянських країнах запровадуються елементи е-демократії?

- Література

1. Грицяк Н.В. Електронна демократія: навч. посіб. / Н.В. Грицяк, С.Г. Соловійов; за заг.ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н.В. Грицяк. – К. : НАДУ, 2015. – 66 с.
2. Дубас О. П. Електронна демократія: сутність і перспективи розвитку в Україні [Електронний ресурс] / О. П. Дубас. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_1/43.pdf (30.05.16)
3. Лопушинський І. Електронна демократія та електронне урядування: досвід США для України / І. Лопушинський. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pubupr/2011_2/doc/2/03.pdf.
4. Павлютенкова М. Ю. Электронная демократия и электронное правительство – предпосылка эффективного государства XXI века / М. Ю. Павлютенкова.— Режим доступа: <http://www.um.dp.ua/pdf/egovernment.pdf>.
5. Панцир С. Аналітична записка Е-демократія в Україні: рекомендації щодо впровадження політики та забезпечення її результативності [Електронний ресурс] / С. Панцир, А. Когут // Європейський інформаційно-дослідницький центр. – 2015. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28784.pdf>.

Семінар 7

Е-демократія в умовах гібридних загроз

1. Використання кіберпростору в політичних та ідеологічних цілях.
2. Гібридні загрози як поєднання дезінформаційних кампаній з кібератаками на інфраструктуру.
3. Протистояння гібридним загрозам.
4. Європейська концепція кібербезпеки та перспективи її застосування в Україні.

Питання для обговорення

- *В чому особливість сучасної гібридної війни?*
- *Яка, на Вашу думку, роль Російської Федерації у гібридних загрозах для сучасного світу?*
- *Наведіть приклади дезінформаційних кампаній проти України.*

Література

1. Дубас О. П. Електронна демократія: сутність і перспективи розвитку в Україні [Електронний ресурс] / О. П. Дубас. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_1/43.pdf (30.05.16)

2. Електронна демократія: сподівання та проблеми : [пер. з англ.] / Джоан Кедді, Крістіан Вергес [та ін.]. — К. : Центр адаптації держ. служби до стандартів Європейського Союзу, 2009. — 164с. — (Бібліотека молодого державного службовця)

4. Лопушинський І. Електронна демократія та електронне урядування: досвід США для України / І. Лопушинський. — Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pubupr/2011_2/doc/2/03.pdf.

5. Золотар О. О. Електронна демократія і цифрова диктатура / О. О. Золотар // Інформація і право. - 2017. - № 4. - С. 16-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2017_4_4

6. Нестеренко Є. О. Дайджест опитувань U-Report: II квартал 2021 р. (стажування та працевлаштування, електронна демократія, соціальні мережі та медіаграмотність) / Є. О. Нестеренко, К. В. Людоговська // Український соціум. - 2021. - № 2. - С. 214-224. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2021_2_16.

Семінар № 8.

Е-демократія в Україні : перспективи та виклики

1. Передумови запровадження практик е-демократії в Україні.
2. «Держава у смартфоні» як технологічна платформа для використання інструментів е-демократії.
3. Загрози та виклики розвитку е-демократії в Україні

Питання для обговорення

- Чим зумовлена необхідність запровадження е-демократії в Україні?
- В чому переваги і недоліки застосування «Дія»?
- Чи є загрози щодо формування «цифрової диктатури» в Україні?

- Література

1. Електронна демократія як механізм політичної взаємодії : навч.-метод. рек. / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловйов. – К. : НАДУ, 2013. – 44 с. – Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/%5CNMKD%5Clibray_nadu%5CMonografiy%5C25fded6-553e-4264-8a5e-3a14cea16bfc.pdf
2. Золотар О. О. Електронна демократія і цифрова диктатура / О. О. Золотар // Інформація і право. - 2017. - № 4. - С. 16-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2017_4_4
3. Інструменти е-демократії у містах України. Інформаційно-аналітичний довідник / А. Ємельянова М. Довбенко, П. Завадська, Д. Хуткий, С. Лобойко, М. Наход; За ред. С. Лобойка, М. Находа, Д. Хуткого. – К., 2017. – 58 с.
4. Нестеренко Є. О. Дайджест опитувань U-Report: II квартал 2021 р. (стажування та працевлаштування, електронна демократія, соціальні мережі та медіаграмотність) / Є. О. Нестеренко, К. В. Людоговська // Український соціум. - 2021. - № 2. - С. 214-224. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2021_2_16.
5. Панцир С. Аналітична записка Е-демократія в Україні: рекомендації щодо впровадження політики та забезпечення її результативності [Електронний ресурс] / С. Панцир, А. Когут // Європейський інформаційно-дослідницький центр. – 2015. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28784.pdf>.

Тестові завдання з курсу

1. Е-демократія - це:

новий державний устрій

використання ІКТ для реалізації демократичних практик

нова форма демократії

соціальна основа суспільства

2. Що, з наведеного нижче, не є історичною формою демократії?

інформаційне суспільство

первіснообщинна демократія

феодалська демократія

ліберальна демократія

3. Хто є автором концепції поліархії?

Р. Даль

Д. Істон

Р. Мертон

Г. Алмонд

4. Назвіть, хто вперше використав термін «демократія»

Плутарх

Платон

Перікл

Аристотель

5. Назвіть, хто був прихильником колективістської демократії:

К. Маркс

Дж. Локк

Г. Гегель

М. Дюверже

6. Яка із перелічених рис не є визначальною для демократії:

розподіл влади на законодавчу, виконавчу та судову.

гарантія прав і свобод особистості.

президентська форма правління

періодична виборність органів влади, її представницький характер

7. Хто є одним із авторів елітарної концепції демократії?

К. Маркс

Р. Міхельс

Р. Даль

Д. Істон

8. Яке протиріччя не притаманне демократії?

- протиріччя між рівністю, соціальною справедливістю і свободою
- протиріччя між пануючим і експлуатованими класами
- протиріччя між некомпетентністю мас і їх участю в політичному житті
- протиріччя між правом власності і демократією

9. В якій країні зароджується поняття та перші практики е-демократії?

- Радянський Союз
- Франція
- США
- Японія

10. Яка із функцій не притаманна е-демократії?

- соціального захисту
- підвищення транспарентності політичного процесу
- залучення громадян до управління
- сприяння формуванню громадської позиції

11. Який теоретико-методологічний підхід лежить в основі е-демократії?

- інформаційного суспільства
- позитивізм
- біхевіоризм
- інституціоналізм

12. Хто автор концепції «Комп'ютопії»?

- Е.Тофлер
- Д.Белл
- Й.Масуда
- Д.Істон

13. Яка концепція не відноситься до е-демократії?

- біхевіористська
- популістська
- комунітаристська
- прискороного розвитку плюралізму

14. Яка концепція е-демократії базується на ідеї що Інтернет може забезпечити спілкування громадян з урядом „без посередників” та зменшити залежність простих громадян від виборних посадових осіб?

- популістська
- прискороного розвитку плюралізму
- комунітаристська
- всі перелічені

15. Яке із положень характеризує демократичний політичний режим?
регламентація всіх сфер суспільного життя
домінування єдиної ідеології
реалізація принципу розподілу влади
відсутність опозиції.

16. Яка концепція е-демократії базується на ідеї що Інтернет сприятиме перебудові зв'язків між різними соціальними шарами населення?
популістська
прискореного розвитку плюралізму
комунітаристська
всі перелічені

17. Яка концепція е-демократії базується на ідеї що інформаційний потік та обмін інформацією полегшують залучення громадян до участі в політичному процесі?
популістська
прискореного розвитку плюралізму
комунітаристська
всі перелічені

18. Хто із перелічених вчених є прихильником популістської концепції е-демократії?
Х. Рейнольд
Е. Коррадо і Ч. Фейрстоун
Д. Істон
Р. Даль

19. Хто із перелічених вчених є прихильником комунітарної концепції е-демократії?
Х. Рейнольд
Е. Коррадо і Ч. Фейрстоун
Д. Істон
Р. Даль

20. Яке із завдань не пов'язано з покращенням комунікативної взаємодії громадян і влади в контексті розвитку е-демократії?
соціальний захист
залучення найширшої громадськості до комунікації
створення майданчиків для он-лайнних дискусій
забезпечення умов для більшої відкритості влади

21. Що не відноситься до інструментів е-демократії?
е-петиції
е-скарги

членство у політичних партіях
е-обговорення

22. Використання ІКТ парламентом, парламентарями, адміністративним персоналом для виконання своїх завдань, особливо з метою залучення громадян – це:

е-голосування
е-законотворення
е-парламент
е-правосуддя

23. Використання ІКТ для написання законопроектів, коментування, консультацій, структурування, форматування, представлення та внесення змін – це:

е-голосування
е-законотворення
е-парламент
е-правосуддя

24. Використання ІКТ для здійснення правосуддя всіма учасниками процесу, підвищення якості судових послуг для громадян та бізнесу - це

е-голосування
е-законотворення
е-парламент
е-правосуддя

25. Використання ІКТ на виборах чи референдумах, як мінімум, для підрахунку голосів – це:

е-голосування
е-законотворення
е-парламент
е-правосуддя

26. Використання ІКТ для пошуку способів вирішення спорів без фізичної присутності суб'єктів конфлікту - це

е-голосування
е-законотворення
е-петиції
е-медіація

27. Використання ІКТ для оцінки та захисту навколишнього середовища, планування просторового розвитку, сталого та безпечного використання природних ресурсів на основі участі громадян у прийнятті рішень – це:

е-навколишнє середовище
е-законотворення

е-медіація
е-правосуддя

28. Електронний спосіб збору даних щодо думок визначених зацікавлених осіб відносно певних питань публічної політики – це:

е-голосування
е-законотворення
е-консультація
е-медіація

29 Які інструменти е демократії дозволяють громадянам висловлювати свої пропозиції засобами ІКТ і таким чином впливати на формування порядку денного публічної політики?

е-консультація
е-законотворення
е-ініціативи
е-медіація

30. Використання ІКТ для висування протестів та рекомендацій демократичним інститутам – це:

е-консультація
е-ініціативи
е-петиції
е-медіація

31. Використання ІКТ для заохочення громадян прийняти участь у виборчих чи інших політичних компаніях, спрямованих прямо чи опосередковано на впливати на формування чи впровадження політики.- це:

е-консультації
е-ініціативи
е-політичні кампанії
е-медіація

32. Фактором, який забезпечує стабільність і демократичність політичної системи, є:

концентрація влади в руках президента
концентрація влади в руках прем'єр-міністра
механізм стримувань і противаг
централізація політичної влади

33 Який інструмент е-демократії дозволяє отримати думки громадян електронними засобами за випадковою чи цільовою вибіркою?

е-консультації
е-законотворення
е-опитування

е-медіація

34. Який із перелічених принципів не притаманний для запровадження е-демократії?

подолання цифрової неграмотності
подолання цифрової нерівності
обов'язковості
урядової взаємодії з громадянами

35. «Цифрова диктатура» - це:

високий рівень інформатизації
тотальний контроль за громадянином з використанням ІКТ
широкий розвиток Інтернету
вплив соціальних мереж

36. Що не відноситься до переваг е-голосування?

швидкість підрахунку голосів
створення можливостей для віддалених груп
економічність
дотримання таємності голосування

37. Що не відноситься до недоліків е-голосування?

гарантування свободи волевиявлення
створення можливостей для віддалених груп
гарантування конфіденційності
дотримання таємності голосування

38. Яка форма е-демократії передбачає спрощення і здешевлення контактів суспільства із органами влади, налагодження прямого спілкування з державними структурами?

американська
європейська
азіатська
всі перелічені

39. Яка форма е-демократії передбачає функціонування в умовах діяльності наддержавних структур: Європарламенту, Єврокомісії, Європейського суду:

американська
європейська
азіатська
всі перелічені

40. Яка форма е-демократії передбачає сувору ієрархію, дотримання корпоративних правил комунікативної поведінки, широкий доступ населення до інформаційних ресурсів, запровадженням ІКТ у галузях освіти та культури ?

- американська
- європейська
- азіатська
- всі перелічені

41. До яких інструментів е-демократії відноситься цілеспрямований вплив на переконання громадян за допомогою електронних засобів, а також їх безпосереднє залучення у виборчі та інші політичні кампанії, спрямовані на формування або реалізацію суспільної стратегії ?

- е-консультація
- е-ініціативи
- е-агітація
- е-медіація

42. Що із переліченого не відноситься до інструментів непрямих форм е-демократії?

- е-голосування
- е-обговорення
- демократія з відкритим кодом
- е-урядування

43. Яка із названих рис не відноситься до всіх демократичних політичних режимів?

- демократичні режими допускають існування реальної опозиції до влади
- демократичні режими характеризуються розподілом влади
- для демократичних режимів характерний федеративний державний устрій
- демократичні режими гарантують права і свободи громадян

44. Хто автором коцепції «Третьої хвилі»?

- Е.Тофлер
- Д.Белл
- Й.Масуда
- Д.Істон

45. В якій країні вперше виникає «теледемократія» ?

- США
- Франція
- Японія
- Південна Корея

46. Яка програма сучасної української влади спрямована на розвиток е-демократії?

Реінтеграція
Інтеграція
«Дія»
Автоматизація

47. Яка із перелічених рис є визначальною для е-демократії:
соціально-політична стабільність
розвиток економіки
демократичний державний устрій
інтеграція в міжнародний поділ праці

48. Що не відноситься до різновидів демократії:
конфедерація
поліархія
ліберальна демократія
парцисипітарна демократія

49. Який принцип із перелічених не відповідає суті е-демократії?
прозорість
соціальна та політична диференціація
відкритість
доступність

50. Що із переліченого відносять до інструментів прямих форм е-демократії?
е-голосування
е-обговорення
демократія з відкритим кодом
е-урядування

Список рекомендованої літератури по курсу

Базова

1. Бакуменко В.Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики – К. : Вид-во УАДУ, 2000.
2. Бауман, Зигмунд Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / Пер. з англ. І.Андрущенко . – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008.
3. Белл Д. Социальные рамки информационного общества // Новая технократическая волна на Западе. – М., 1986.
4. Грицяк Н. В. Електронна демократія як механізм політичної взаємодії : навч.-метод. рек. / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловійов. – К. : НАДУ, 2013. – 44 с.
5. Громадське обговорення стратегічних пріоритетів програмної діяльності мфв на 2010 рік. – Режим доступу: http://www.irf.ua/files/ukr/quest_strategic_planning_2010.pdf.
6. Дубас О. П. Електронна демократія: сутність і перспективи розвитку в Україні [Електронний ресурс] / О. П. Дубас. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdakk/2011_1/43.pdf (30.05.16)
7. Інструменти е-демократії у містах України. Інформаційно-аналітичний довідник /А. Ємельянова М. Довбенко, П. Завадська, Д. Хуткий, С. Лобойко, М. Наход;За ред. С. Лобойка, М. Находа, Д. Хуткого. – К., 2017. – 58 с.
8. Електронна демократія: сподівання та проблеми : [пер. з англ.]/ Джоан Кедді, Крістіан Вергес [та ін.]. – К. : Центр адаптації держ. служби до стандартів Європейського Союзу, 2009. – 164с. – (Бібліотека молодого державного службовця).
9. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження / О. А. Баранов, І. Б. Жиляєв, М. С. Демкова, І. Г. Малюкова ; за ред. І. Г. Малюкової. – К. : ООО “ПоліграфПлюс”, 2007
10. Золотар О. О. Електронна демократія і цифрова диктатура / О. О. Золотар // Інформація і право. - 2017. - № 4. - С. 16-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Infpr_2017_4_4

11. Кирилюк Ф.М. Новітня політологія: навч пос. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 525 с.
12. Лопушинський І. Електронна демократія та електронне урядування: досвід США для України / І. Лопушинський. – Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pubupr/2011_2/doc/2/03.pdf.
13. Нестеренко Є. О. Дайджест опитувань U-Report: II квартал 2021 р. (стажування та працевлаштування, електронна демократія, соціальні мережі та медіаграмотність) / Є. О. Нестеренко, К. В. Людоговська // Український соціум. - 2021. - № 2. - С. 214-224. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2021_2_16.
14. Панцир С. Аналітична записка Е-демократія в Україні: рекомендації щодо впровадження політики та забезпечення її результативності [Електронний ресурс] / С. Панцир, А. Когут // Європейський інформаційно-дослідницький центр. – 2015. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28784.pdf>.
15. Павлютенкова М. Ю. Електронна демократія і електронне правління – передумова ефективного державства XXI століття / М. Ю. Павлютенкова. – Режим доступу: <http://www.um.dp.ua/pdf/egovernment.pdf>.
16. Саркісова К. Електронна демократія як форма політичної комунікації в сучасному суспільстві [Електронний ресурс] / К. Саркісова // Політичний менеджмент. - 2007. - № 1. - С. 66-74
17. Тоффлер Е. Третя хвиля / Елвін Тоффлер – К.: Основи - 2000
18. Чорна Н. В. Електронна демократія в сучасному світі: досягнення та проблеми [Електронний ресурс] / Н. В. Чорна // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Питання політології. - 2011. - № 949, вип. 18. - С. 71-75.

Додаткова

1. Бауман, Зигмунд Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / Зигмунд Бауман/ Пер. з англ. І.Андрущенко . – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 109 с.

2. Гіденс, Ентоні Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя / Ентоні Гіденс, – К.: Альтерпрес, 2004.- 100 с. .
3. Глобальные трансформации: политика, экономика, культура [Текст]; пер. с англ. / Д. Хелд, Д. Гольдблатт, Э. Макгрю, Дж. Перратон. – М.: Праксис, 2004. – 576 с
4. Дарендорф, Ральф У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у ХХІ ст./ Пер. з нім. А.Орган. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 5
5. . Clift S. von. E-democracy, E-governance & public network / S. von Clift // Open Source Jahrbuch 2004. — Berlin: Lehmanns Media, 2004. — P. 317–331.
6. Keane J. The life and Death of Democracy /J. Keane. — London: Simon & Schuster / W. W. Norton & Company, 2009. — 992 p..

Підписано до друку 7.09.2021. Формат 60X 84
Папір офсетний. Гарнітура Antigua PSCyr/
Умовн. Друк. Арк. 1,7. Наклад 100 прим. Зам 22.

Видавничо-дизайнерський відділ
Центру інформаційних технологій
Прикарпатського національного університету
Імені Василя Стефаника
76015, м.Івано-Франківськ, вул. Степана Бандери, 1,

Свідоцтво про внесення до Держ. реєстру
Від 12.12.2006 серія ДК №2718